

O NAVESCIMA U DATIVU I LOKATIVU

Dalibor Brozović

U dužem gramatičkome prilogu kojemu sam pod naslovom »O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoštokavštine uopće« objavio nekoliko nastavaka u 24. godištu Jezika (1976—77) i koji još nisam dospio završiti, govorim između ostaloga i o oblicima koje imaju nastavci za dativ i lokativ pridjevskih riječi muškoga i srednjeg roda. Smatram da u reprezentativnoj hrvatskoj standardnoj novoštokavštini pet postojećih oblika *-om*, *-em*, *-omu*, *-emu*, *-ome* nemaju istu vrijednost za oba padeža. Što se tiče prijedgovskih oblika sa samoglasnikom *e*, osobita problema nema, mislim samo da je u D prirodna očito veća učestalost lika *-emu* nego u L, da u L ne bi trebalo bez osobita razloga upotrebljavati lik *-emu* u dužim osnovama i da lik *-em* u jednosložnim oblicima (kao *čem*, *svem*) ni danas nije nepravilan (naravno, isključivo za L), iako je rijedak. Uz to sve vrijede, razumije se, i one općenite sugestije o upotrebi likova s navescima i bez njega, tj. da je navescu mjesto prvenstveno u inverziji i samostalnoj (tj. neatributnoj) upotrebi pridjevske riječi i kada upotrebljavamo više atributa usporedno (a tada je navezak najobičniji uz prvi).

Što se pak tiče likova *-om*, *-omu*, *-ome*, mislim da je (uzevši u obzir i općenite sugestije) *-om* ipak češće u L nego u D, da je za D lik *-omu* karakterističniji (iako ne i češći) nego *-ome* i da je lik *-omu* za L naprosto nepravilan. Drugim riječima, da za D imamo sva tri lika, za L samo *-om* i *-ome*, a da je i učestalost zajedničkih likova za D i L nejednaka. To bi se sve, u glavnim crtama, slagalo s onim što Maretić iznosi u svojoj gramatici. I ujedno, to bi bez sumnje bilo ono što odgovara tzv. klasičnoj standardnoj novoštokavštini, ali također, bar na razini reprezentativnijega i njegovanijega izraza, i njezinoj suvremenoj hrvatskoj varijanti. To je i primijećeno u drugoj velikoj gramatici, Stevanovićevoj, samo što autor nije pravo zapazio razlike između D i L, nego je samo ustanovio veću učestalost oblika na *-omu* na zapadu.

Može se komu činiti da je iznesena postavka više ili manje umjetna, »papirnat«, knjiška, arhaična i ne znam što još sve od onoga što se govori o svakome imalo zahtjevnijem pristupu jezičnoj normi. Razumije se, ima zaista ljudi koji bi željeli iz nekakvih romantično-sentimentalnih razloga zaustaviti svaki jezični razvoj, tj. željeli bi umjetno održati na životu i one jezične oblike koje je jezični razvitak već zaista zamijenio drugima, takvima koji su zaista već preuzeli funkcije onih napuštenih, ne umanjujući pri tome izražajni potencijal samoga jezika. Ali osim takvih beznadnih jezičnih konzervativaca postoje i anarhični jezični »liberali«, za koje je svako postojeće stanje, i još dok je živo, automatski loše čim mu se pojavio konkurentni novi oblik, bez

obzira na to da li je taj novi oblik ujedno i koristan za funkcionalni potencijal jezika, ili ga okljaštruje.

Ovdje ne govorim ni za »konzervativce« ni protiv »liberala«, jer stanje koje sam napisao nije bolje zato što je starije od stanja u kojem *-omu* ugavnom i ne postoji, a ako i postoji, onda je isto značeno s *-om(e)*, niti je to »novo stanje« zato nepoželjno što je novo i što »narušava kontinuitet«. Jer kontinuitet jezične prakse katkad se ipak narušava, samo onda to treba da bude dobitak, a ne gubitak. Ne govorim dakle ni zbog »liberala« ni zbog »konzervativaca«, nego želim govoriti onima kojima je na srcu jezična kultura u skladu i tradicije i dinamike, i njegovanosti i funkcionalnosti. Ta su načela jedino važna, pa zato i pozivanje na Maretića treba shvaćati samo kao konstatiranje činjenice da je u toj pojedinosti Maretić ispravno uočio stanje u hrvatskom književnom jeziku — valjda zato što se poklapa s individualnim izrazom Karadžićevim i još više Daničićevim i s jezičnom praksom u folklornoj književnosti.

Uza sve što je rečeno, ipak je moguć ovakav protuargument: »Istina jest da je korisno sačuvati značenjsku diferencijaciju između D i L, kao i mogućnosti ritmičkog variranja oblika s navescima i bez njega, ali suvremeni je čovjek izgubio jezični osjećaj za D i L pa je izneseni zahtjev pretežak«. Kada bi taj argument bio zaista i istinit, valjalo bi kopljem (tj. perom) u trnjac. Istina je pak samo da je jezični osjećaj *n a r u š e n*, ali ne da je *i i z g u b l j e n*. A u takvu slučaju jezična kultura ima legitimno pravo zahtijevati učvršćivanje narušena jezičnog osjećaja.

Uzmimo samo prvu rečenicu ovoga priloga te zamijenimo L »dužem« i »gramatičkome« s *dužemu* i *gramatičkomu* i D »kojemu« s *kojem*. Objektivni čitatelj mora priznati da je *n e p o s r e d n a* razumljivost bitno smanjena. Radi se o tom da je pri narušenu jezičnom osjećaju aktivan odnos prema konkretnim izoliranim oblicima već neutraliziran, i govornomu je subjektu »sve jednako«. Ali dok je jezični osjećaj za neku pojavu samo narušen, a ne i izgubljen, on ipak bar pasivno postoji i može se aktivirati ako se »jednaki« oblici postave u odnos suprotan od prvobitnoga. Tako imam iz jednoga partizanskog dnevnika zapisanu sljedeću rečenicu: »U već spominjanome prigovoru savezničkomu predstavniku u našem štabu...«. Istina jest da zamjena L »našem« likom *našemu* ne bi gotovo ništa promijenila vrijednost te rečenice (ali ipak to ne bi preporučio), no zamjena L »spominjanome likom *spominjanomu* i D »savezničkomu« likom *savezničkome* naprosto bi osakatila izraz. Čovjek nekako osjeća neprirodnost — kao kada se ispriča anegdota o Ličaninu i Zagorcu ili o Bodulu i Vlaju sa zamijenjenim ulogama.

Smisao jezične kulture dobrim dijelom i jest u tome da učvršćujemo jezični osjećaj ondje gdje je pokoleban, ondje gdje nam je u aktivnoj ulozi, tj. kada sami pišemo ili govorimo, prilično svejedno hoćemo li upotrebiti »pravilan« ili »nepravilan« oblik (jer mi, konačno, ipak znamo što želimo reći), ali gdje

nam tuđa pravilna upotreba jezičnih oblika ipak još uvijek olakšava primanje napisane ili izgovorene poruke, jer jezični osjećaj još uvijek u nama živi bar pasivno. Mislim da se u D i L pridjevskih riječi m. i sr. roda radi upravo o takvu slučaju.

S a ž e t a k

Dalibor Brozović, Filozofski fakultet, Zadar, UDK 801.55:808.62,
izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 21. siječnja 1980.

La plupart des manuels de grammaire croates et serbes traitent la question des désinences *-om*, *-ome*, *-omu* des mots adjectivaux, désinences employées, soit au datif, soit au locatif du singulier du genre masculin et neutre de cette manière que la fréquence relative de ces formes montre des différences, mais dans l'emploi général sans égard au datif ou au locatif. Cependant, la situation réelle se présente tout autrement. Sous la forme soi-disant classique du standard néoštokavien ainsi que selon la norme d'emploi contemporain de la langue croate littéraire, particulièrement dans ses réalisations représentatives, c'est la désinence plus courte qui s'oppose à toutes les deux désinences plus longues de cette manière qu'elle peut être considérée comme une faute. Eu égard à la distribution générale de la désinence courte (locatif). Des terminaisons plus longues la désinence *-ome* est employée, elle aussi, à tous les deux cas, mais au locatif uniquement, tandis qu'au datif elle apparaît aussi outre la désinence *-omu*, qui, bien qu'elle soit relativement rare, représente pourtant la terminaison caractéristique et unisémanthique du datif. Au contraire, la désinence *-omu* employée au locatif peut être considérée comme une faute. Eu égard à la distribution générale de la désinence courte et les désinences longues, celle-ci dépend des règles générales de l'alternation rythmique qui ont de la valeur aussi pour d'autres désinences avec les soi-disant appendices *-o/eg* : *-o/ega* etc.).

NASTAVA MATERINSKOG JEZIKA U SREDNJEM USMJERENOM OBRAZOVANJU

Stjepko Težak

Predla se predmet o kojem je riječ u nastavnim programima naziva nacionalnim jezikom određenog jezika, odlučujem se za širi, iako ne i točniji termin materinski jezik, jer, bez obzira na razlike u pojedinim jezicima, smatram da su osnovna rješenja ove problematike primjenjiva u nastavi bilo kojeg standardnog nacionalnog jezika na razini učenja prvog jezika. Iz toga nastavnopredmetnog kompleksa, koji obuhvaća gramatiku, pravopis, pravogovor, opću lingvistiku, dijalektologiju, teoriju književnosti, povijest književnosti,